

Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd č. 24

ANOTACE

HAJŠMAN, Jan–ŘEZÁČ, Milan–SOKOL, Petr–TRNKA, Robert. Příručka amatérského archeologa aneb do mrtvých se nekope. Praha: Libri 2009. 246 s.

S vydáním této knihy přichází na pulty knihkupectví titul, který zcela určitě vyplní mezeru mezi ryze odbornými a naopak velmi mírně řečeno „dobrodružnými“ náhledy na práci archeologů. Jistě také může přispět, což je dle autorů jedním z jejich cílů, ke sblížení dvou táborů reprezentovaných na jedné straně profesionálními archeology a na straně druhé laické veřejnosti, chápající někdy práci archeologů jen jako záměrné zdržování stavebních prací. Pravdivost předchozím větám dodává také to, že pouze jeden ze čtyř autorů je profesionálním archeologem.

Autoři se v úvodní části knihy snaží vypořádat s pojmem „amatérský archeolog“. I když pro většinu profesionálních archeologů mohou být amatéři spíše těmi, kteří i když v dobré víře pomoci vědě a novým poznatkům, svým přístupem spíše nálezové situace nenahraditelně ničí. Kniha proto poskytuje přehledný výčet metod, kterými může každý nadšenec přispět k doplnění informací k méně či více známým archeologickým lokalitám. Při jejich dodržení se zákonitě amatérský nadšenec stává neocenitelným pomocníkem archeologa, který má v případě nutnosti provést na amatérem sledované lokalitě výzkum, ulehčenou pozici.

V podkapitole věnující se využívání moderních přístrojů v archeologii, autoři hodnotí možnosti technických novinek a zejména pak detektoru kovů, který je dnes mezi amatérskými hledači značně rozšířen. Hranice mezi legitimním používáním tohoto přístroje na archeologickém výzkumu a záměrným drancováním lokalit ziskuchtivými jedinci je zřejmá. Ideální by dle autorů byla spolupráce všech, tedy jak profesionálů, tak i laiků. Na tomto místě bych si však neodpustil připomenout, že pouhé konstatování stavu, jakého si povzdechu nad drancováním archeologických nalezišť, je mírně alibistické. Archeologická obec měla celá dvě desetiletí na to, aby se pokusila návrhy změn zákona, vzniklou situaci řešit ve prospěch ochrany památek. Bohužel se tak zatím nestalo...

V následných oddílech kniha nastiňuje jak nejlépe navázat komunikaci s institucí (muzeem, archeologickým pracovištěm) tak, aby případná spolupráce s profesionály byla ku prospěchu věci. Naznačuje také možná rizika související se stavební, nebo zemědělskou činností, tedy takovou, při níž dochází k porušování archeologických situací. Poslední třetina knihy je věnována stručnému přehledu historických období, od paleolitu až do novověku. Přesto, že jde o nástin stručný, pro tento typ publikace je dostačující. Kladně lze hodnotit kresebné i obrazové přílohy, které čtenáři umožňují představit si v textu popisované pozůstatky lidské činnosti dávných časů a také terminologický slovníček vysvětlující laikům nejzákladnější odborné pojmy.

Celkový dojem, kterým kniha působí na čtenáře je veskrze kladný. V každé kapitole autoři text odlehčují „příhodami ze života“. Autoři knihu doporučují zejména všem zájemcům o možné studium archeologie a příbuzných oborů, ale také profesionálům, jako jsou zaměstnanci státních úřadů (především stavebních), lesníkům i zemědělcům. Vlastní zkušenost mi umožňuje konstatovat, že kniha může být přínosem i pro vysokoškolské studenty, neboť jim velmi usnadní orientaci ve studiu pravěku a rané doby dějinné a otevírá cestu ke studiu odborné literatury.

Lukáš Kratochvíl

CHLÍBEC, Jan–ČERNUŠÁK, Tomáš. Savonarola a Florencie. Jeho působení a estetické názory. Praha: Artefactum, 2008. 180 s.

Velký zájem o osobnost dominikána Girolama Savonaroly před několika lety souvisel s pětistým výročím jeho kruté smrti, kdy se dokonce hovořilo i o jeho svatořečení. V českém jazyce u této příležitosti byla vydána publikace *Útěcha mého putování*, raný Savonarolův spis, který je obhajobou křesťanství ve formě dialogu mezi duchem a duší člověka a *Poslední meditace nad žalmem Miserere*, završující autorův život. Edicím oběma děl byl předřazen stručný Savonarolův životopis sepsaný Tomášem Černušákem. Několik let poté mají zájemci o tvůrce Boží říše a přísného mravokárce možnost znovu nahlédnout do renesanční Florencie v druhé polovině 15. století, tentokrát v práci, na které se kromě výše zmíněného znalce dějin dominikánského řádu podílel znalec dějin umění Jan Chlíbaec. První část publikace je věnována Savonarolově životu a působení. Ve srovnání s předchozí publikací Černušák nabízí podstatně rozšířený, přepracovaný a velmi přehledně strukturovaný text, který poskytuje plastický a nezaujatý obraz florentského kazatele a posléze i převora dominikánského kláštera San Marco, nacházejícího se v centru kolébky renesance. Čtivý text je proložen několika exkursy, v nichž autor dotváří tematické pozadí, před nímž se Savonarolův příběh odehrává. Vzhledem k tomu, že Savonarolova činnost nezůstala ani zdaleka ohraničena zdmi kláštera, spíše naopak, je velice významný pohled na jeho politickou teorii. Tu ostatně tento dominikán předložil ve svém díle *Traktát o moci a vládě v městě Florencii*, v němž odmítá tyranii a naopak jako nejlepší shledává vládu občanskou, civilní a demokratickou. Ve srovnání s předchozími většinou zkratkovitými pohledy na jeho působení, zde Černušák netají určité překvapení nad tím, že spis neobsahuje v podstatě žádné náznaky teokracie, za kterou bývá Savonarolova epizodická vláda nad Florencií označována. Znamé pasáže o „pálení marností“ či Girolamově střetu s papežem Alexandrem VI. doplňuje méně známá, bohužel pouze stručná sonda do Savonarolových kázání. Tragický konec dominikánského reformátora a jeho dvou spolubratří na hranici na Piazza della Signoria v samém centru Florencie zajímavě doplňuje často opomíjená podkapitola věnovaná jeho vlivu po smrti.

Druhá, rozsáhlejší část knihy je zaměřena na estetické názory Girolama Savonaroly. Logickým vstupem do této problematiky je pojednání o dominikánově pojetí krásy a jeho názorech na umělecké dílo. Bez zajímavosti jistě není Chlíbaecem zmíněná skutečnost, že názory soudobých kazatelů, mezi nimi i Savonarolových, akceptovali a ve svém díle často refleктоvali mnozí vynikající autoři, mezi nimi také Michelangelo. Dominikánově kazatelskému stylu je později věnována samostatná podkapitola. Obširněji Chlíbaec nechává nahlédnout do florentské malby v době Savonarolova působení. Za cenný považují pohled kunsthistorika na dvojí „pálení marností“. To se odehrávalo na osmiboké pyramidě vysoké až patnáct metrů, přičemž sedm stupňů dřevěné konstrukce pyramidy symbolizovalo sedm smrtelných hříchů. Účastníci akce byli přísným hierarchickým uspořádáním předmětů podle jejich škodlivosti náležitě poučeni. Poněkud překvapivě v kontextu Savonarolova nešťastného konce zde opět vyznívá autorova citace Guicciardiniho florentské kroniky, dokončené roku 1509, v níž je dominikánovo počínání vyliceno pozitivně, s určitou nostalgií a dokonce spojováno s novým časem obrody. V závěrečných dvou podkapitolách je vysvětlena popularita Girolama Savonaroly v českém prostředí pozdního středověku a raného novověku a vztah mezi Savonarolou, respektive mezi jeho florentským programem a českou reformací. Obojí spojoval též cíl – uskutečnění celospolečenské nápravy, v nichž byla zahrnuta představa obrozené církve mající svůj vzor v ideálu raného křesťanství. Prostředí a dobu, v němž Girolamo Savonarola žil a působil, přibližují kvalitní reprodukce vybraných soudobých děl a dřevořezů. V obrazovém doprovodu nechybí ani *Poprava Savonaroly*, připsaná Francescu Rossellimu, jejíž originál můžeme, stejně jako Savonarolův, portrét obdivovat ve florentském Muzeu S. Marco.

Jiří Mihola

KÓNYA, Peter. Za Boha, vlasť a slobodu! Pohnuté osudy kuruckého generála Juraja Ottlyka. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 367 s.

V poslední době se věnuje velká pozornost významným osobnostem a jejich příběhu v dějinách na základě využití sdílnosti pramenů osobní povahy, především autobiografických pamětí. Tyto prameny zachycující dobové mentality i každodenní praxi, byly dosud využívány jen ojediněle. Přitom je nesporné, že osobní prameny reflektují každodenní realitu bezprostředně a konkrétněji než pojednání o politických a vojenských událostech či ekonomických trendech.

Juraj Ottlyk (1656–1730), slovenský zeman z Trenčanské stolice, účastník bojů s Turky a protihabsburských povstání, císařský plukovník, Rákócziho generál a ekonom, měl aktivní podíl na osudových událostech své doby, které zasáhly životy obyvatel a rozhodly o dalších vývojových trendech. Hluboké stavovské a náboženské vědomí bylo Ottlykovi posilou, aby pokračoval v boji za svobodu vyznání a práva evangelíků, když po porážce povstání Františka II. Rákócziho ustoupil z politického života. Po dlouhém zápase s trenčanským katolickým farářem a úředníky stolice získal souhlas císaře Karla VI., aby v areálu zámku v Horních Ozorovcích roku 1725 zřídil evangelický kostel, v jehož kryptě byl roku 1730 pohřben. Již v roce 1711, po návratu do rodného zámku, Ottlyk sepsal vlastní životopis. Kromě vylíčení vlastní kurucké minulosti je spolehlivým dobovým dokumentem.

Pozoruhodnému životu a dílu Juraje Ottlyka se zatím nedostalo odborného kritického zhodnocení. Stručné zmínky maďarských a slovenských historiků od poloviny 19. století oscilovaly od jednostranného odsouzení po nekritické heroizování.

Záslužný badatelský počín Petra Kónyi, věhlasného znalce slovenských a evropských dějin raného novověku, je aktuálním postižením osobnosti Juraje Ottlyka a jeho doby. Syntetické propojení kritického studia Ottlykových memoárů s výsledky systematické vědecké práce obohatilo a oživilo poznatky každodennosti bouřlivé doby o osobní prožitky a reflexe událostí.

Slovenský zeman Juraj Ottlyk kromě úspěšné vojenské a ekonomicko-správní kariéry se totiž účastnil nejvýznamnějších politických dobových událostí, stavovského zemského sněmu roku 1687 i tří kuruckých sněmů, za Prešovského krvavého soudu byl vězněn a unikl popravě. Jeho celoživotní úsilí o svobodu náboženského vyznání a ochranu evangelické církve pokračovalo i po szatmárském míru za rekatolizačního tlaku, kdy legálně zřídil na svém panství evangelický kostel pro nový církevní sbor. V bouřlivých peripetiích svého života neopomíjel pečovat o rodinu a úspěšně hospodařit na rodovém panství.

V osobnosti Juraje Ottlyka autor našel svého hrdinu, v jehož životních peripetiích výstižně postihl charakter doby a konkretizoval proměny mentalit a postojů. Moderně koncipovaná odborná monografie o pohnutých osudech kuruckého generála Juraje Ottlyka podnětně prohlubila dosavadní badatelské úsilí Petra Kónyi v této problematice. Poutavé postižení osobnosti Juraje Ottlyka a jeho boj za svobodu přesvědčení současně obohacuje slovenské národní dějiny o příklad hodný následování zejména pro mladou generaci.

Marie Marečková

JAVOR, Martin. Slobodomurárske hnutie v českých krajinách a v Uhorsku v 18. storočí. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2009. 177 s.

V rámci aktuálního výzkumu problematiky raného novověku monografie Martina Javora prokázala, že hnutí svobodných zednářů jako součást dobových modernizačních procesů ovlivnilo proměny mentalit a kultivování společenské solidarity v každodenním životě. Práci

charakterizuje komplexní využití dostupné pramenné základny Moravského zemského archivu v Brně, ústředních archivů v Praze, ve Vídni, v Budapešti, slovenských archivů, dobových periodik a poznatků slovenské i zahraniční historiografie. Rozbor organizační struktury zednářského hnutí umožnil jeho začlenění do širšího evropského kontextu a zároveň postižení jeho specifík. Vzhledem k soustavnému zájmu rakouské historiografie o tuto problematiku, výzkum se systematicky zaměřil na vývoj zednářského hnutí od počátků v polovině 18. století po jeho zázak v roce 1795 v Čechách, na Moravě a v Uhrách.

Kromě interpretace původního pramenného materiálu, komplikované tajným charakterem hnutí, Martin Javor řešil i základní klasifikační a typologické problémy. Sledoval zejména funkci hnutí při šíření osvícenských myšlenek a při organizování charitativních, vědeckých a edičních aktivit a eliminoval jeho spiklenecké a protistátní působení v souvislosti s Velkou francouzskou revolucí. Prokázal, že svobodní zednáři v rakouské monarchii se bezprostředně podíleli na státní správě a preferovali osvícenský absolutismus, sociální solidaritu a náboženskou toleranci.

Stranou badatelského zájmu Martina Javora nezůstaly ani proměny sociální struktury členů lóží v jednotlivých zemích, podíl neprivilegovaných občanských vrstev inteligence, podnikatelů, úředníků, důstojníků a duchovních. Zatímco v Čechách a na Moravě se zednářské lóže koncentrovaly v metropolích Brně a Praze (kromě specifické klatovské lóže Sincerité, při níž se spontánně vytvořila nepřipustná dámská lóže manželek členů, doložená koncem osmdesátých let 18. století), v prostředí slovenských měst zřejmě pod vlivem rostoucího usídlování šlechty se zednářské lóže uplatnily ve větší míře, neboť působily v Prešově, v Bratislavě, v Košicích, v Banské Štiavnici, v Banské Bystrici, popřípadě ve Spišské Sobotě.

Martin Javor konkrétně osvětlil význam Prešova jako prvního centra zednářského hnutí v Uhrách, neboť prešovská lóže Zum tugendhaften Reisenden (U ctnostného poutníka) byla založena 24. června 1769 za účasti polských šlechtických emigrantů. Na ni roku 1784 navázala lóže Zum schlafenden Löwen (U spícího lva), orientovaná na Pešť.

Průkopnická monografie o zednářském hnutí v Čechách, na Moravě a v Uhrách v 18. století na pozadí střeoevropského vývoje je cenným přínosem pro badatele orientující se na postižení vlivů morálních, náboženských a kulturních trendů a jejich reflexe v procesu formování demokratické občanské společnosti i proměn každodennosti jednotlivých sociálních vrstev.

Marie Marečková

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. Zelów. Česká exulantská obec v Polsku. Praha: Kalich, 2010. 433 s.

Před více než 200 lety vznikla druhotnou emigrací z Pruského Slezska česká exulantská obec Zelov na území tehdejší provincie Jižní Prusy, která byla součástí pruského záboru Polska. Zatímco dosavadní české exulantské kolonie v Dolním i Horním Slezsku se nacházely v německém protestantském prostředí, zelovští Češi se octli v polském katolickém milieu. Krátce po svém založení (1803) byl Zelov v důsledku napoleonských válek přičleněn k polskému Varšavskému velkoknížectví a po vídeňském kongresu k Polskému království, které bylo v personální unii s Ruskem. Původní úřední německý jazyk byl nahrazen nejprve polštinou, později polštinou a ruštinou. Za první světové války připadl Zelov do rakousko-uherské okupační zóny a po válce se stal součástí samostatného Polska. Za druhé světové války byl přičleněn k Wartské župě Velkoněmecké říše, aby se po válce vrátil k obnovenému Polsku. To jsou politické kulisy, ve kterých se Češi, odlišující se od okolí nejen národností, ale i reformovaným protestantismem, pohybovali.

Práce přední české protestantské historičky, která vydala již několik knih o českých exulantech ve Slezsku a Berlíně, se soustřeďuje především na náboženské dějiny, přičemž ale neopomíjí jejich politické, sociálněekonomické a kulturní souvislosti, ani každodenní život. Je založena především na pramenech, a to zvláště z farního archivu zelovského evangelického reformovaného sboru. Autorka využila také zachovaných výpisů ze zelovské kroniky vedené od roku 1830, ale za okupace nacisty zabavené a již nenalezené. Také první matrika byla v roce 1941 zabavena. K dispozici měla ale pozůstalosti a paměti význačných zelovských Čechů – faráře Jaroslava Nevečeřala, Vladislava Jelínka, Viléma Jersáka, Karla Jersáka, Jana Matěje Tomeše a Teofila Millera. Pramenný materiál pak konfrontovala s dosavadní literaturou.

Kniha je rozdělena na základě chronologicko-problémového principu do sedmi kapitol. V první se autorka soustřeďuje na založení českého Zelova a počátky života v nové kolonii. Druhá kapitola zahrnuje vývoj obce v průběhu 19. století, a to včetně migračních pohybů – přistěhovalectví a vystěhovalectví. Třetí kapitola zahrnuje období od počátku 20. století do reemigrace po druhé světové válce. Ve čtvrté kapitole se autorka zaměřila na činnost evangelického reformovaného sboru v první polovině 20. století, v páté na působení dalších křesťanských církví – baptistů, svobodných reformovaných, luteránů a katolíků. Šestá kapitola zahrnuje vzpomínky ze života jedné zelovské rodiny a sedmá obsahuje seznamy přistěhovalých rodin před rokem 1820, zelovských farářů a českých rodin po druhé světové válce.

Kniha je vybavena velkým počtem fotografických vyobrazení, chronologickou tabulkou, mapkami, grafy a rejstříkem. Představuje cenný přínos k našemu poznání českého náboženského vystěhovalectví.

Jaroslav Vaculík

ORNST, Jaroslav. Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2009. 176 s.

Malá Zubovščina, jak zní správný český ekvivalent původního ruského názvu, se dostala do povědomí české veřejnosti v 90. letech 20. století v souvislosti s reemigrací krajanů postižených katastrofou jaderné elektrárny v Černobylu. Její obyvatelé totiž nemohli reemigrovat již v roce 1947 spolu s volyňskými Čechy, neboť vesnice se nacházela těsně za hranicí Volyně v Kyjevské gubernii. Češi sem přišli, jako na Volyň, na přelomu 60. a 70. let 19. století, požívali stejných výhod a prožívali stejné osudy jako Češi na východní Volyni.

Zásluhou Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel byla vydána retrospektivní kronika obce, a to z pera tamního někdejšího učitele Jaroslav Ornsta. Publikace je rozdělena na základě chronologického principu do pěti kapitol, které zahrnují období vzniku české kolonie a její prosperity do první světové války, dobu útrap dvou světových válek a bolševického režimu (1914–1945), období zklamání po druhé světové válce (1945–1961), dobu nejistoty a naděje (1961–1986) a období ohrožení jadernou katastrofou a stěhování do staré vlasti (1986–2002).

Jedním z nejtragičtějších období života vesnice byl krvavý stalinský teror let 1937–1938. Lze jen doplnit, že k české inteligenci, která byla perzekuována, patřil tamní učitel Vladimír Novák, který údajně mezi žáky prováděl nacionalisticko-šovinistickou propagandu, vychovával děti v nacionalistickém duchu, bránil jim mluvit ukrajinsky a rusky ve škole i doma. Jelikož tak diskreditoval zákony a pořádek SSSR byl uvolněn ze školství a přeřazen do kolchozu. Nakonec se octl mezi 77 Čechy obviněnými z členství v ilegální organizaci České přátelství a popraven. Další obětí masových represí let 1937–1938 se stal ředitel školy v sousední české kolonii Malinovka Jaroslav Chudoba. V listopadu 1937 ho zatkl a obvinil z kontrarevoluční nacionalistické

činnosti ve prospěch Polska a Německa a z členství ve Svazu osvobození Ukrajiny. Koncem roku 1937 byl J. Chudoba-Višněvský zvláštním tribunálem NKVD a prokuratury odsouzen k zastřelení.

Největší pozornost autor věnuje poválečnému období, které zná z autopsie. Obsáhle se věnuje zejména vývoji zdejšího kolchozu, který se musel spojit se sousedními ukrajinskými družstvy, a také místní školské problematice. V závěru knihy podrobně popisuje průběh jednání o reemigraci tzv. černobylských Čechů (v našem tisku tehdy nesprávně označovaných za volyňské Čechy).

Publikace je vhodně doplněna 27 fotografiemi, mj. i japonských vědců, kteří zkoumali vliv černobylské katastrofy na přistěhovalce z postižené zóny.

Jaroslav Vaculík

DÜRICH, Jiří. Vítěz, který prohrál – poslanec Josef Dürich. Vydáno vlastním nákladem, 2009. 202 s.

Jméno Josef Dürich není širší veřejnosti příliš známé. V samotné české historiografii je jeho obraz podáván rozporuplně, spíše je připomínán značně kriticky, a to zejména za činnost v zahraničním odboji, především za jeho působení v Rusku. Pohled na něj se omezuje na konstatování: nekritický carofil, snažící se vytvořit v Rusku další centrum zahraničního odboje s cílem zřízení českého království a „sjednocené Slávie“ v čele s Ruskem, málo schopný poslanec, který svými aktivitami v době první světové války zkomplikoval Masarykovu zahraniční akci. To byl jeden z důvodů, proč jeho pravnuke Jiří se rozhodl přiblížit a svým způsobem očistit osobnost poslance vídeňské říšské rady a rytíře Řádu Františka Josefa I.

Jako syn mlynáře se po předčasném otcově úmrtí ujal Josef Dürich v 19 letech rodového hospodářství, které intenzivně zveleboval. Vedle toho se dále vytrvale vzdělával. Na veřejnosti se už poprvé představil coby 22letý na táboře lidu v roce 1869. Postupně se stával známou osobností v regionu, což ho v roce 1882 vyneslo v 35 letech do úřadu starosty v rodných Borovicích. Po roce péče o obecní záležitosti povýšil do úřadu okresního starosty mnichovohradištského okresu. Teprve nyní se mohl plně rozvinout jeho organizační talent jak v oblasti hospodářské, tak také v osvětově kulturní sféře. Stranou jeho zájmu nezůstávalo rozvíjení jazykových znalostí (vedle francouzštiny znal skoro všechny slovanské jazyky) a také studium těsnopisu; současníky býval označován „prvním stenografem nejen českým, ale i slovanským“. Rovněž nelze pominout i jeho literární činnost: psal verše, divadelní hry a kuplety, měl podíl na redakci almanachu *Ruch*.

V širokém záběru jeho aktivit začala převažovat politická činnost. Zprvu se angažoval ve staročeské straně, kterou v letech 1884-1891 zastupoval v říšské radě. Po krachu staročeské politiky se orientoval na nově vzniklou agrární stranu, jejímž poslancem se stal od roku 1907. Poslanecký mandát říšské rady ho přivedl k ochraně českých menšin, zejména vídeňských Čechů. Brzy si získal jejich oblibu, takže se dokonce objevil ve funkci předsedy zdejšího školského spolku *Komenský*. Tato bohatá veřejně prospěšná činnost ho dozajista staví mezi přední aktéry prosazování české otázky v poměrech habsburské monarchie.

Jádro práce především spočívá v přiblížení Dürichovy anabáze v letech první světové války. Po dohodě s A. Švehlou a K. Kramářem odchází počátkem května 1915 za T. G. Masarykem do emigrace ve Švýcarsku. Nastala doba Dürichova vzestupu, kdy se stává místopředsedou Československé národní rady, vytvořené v únoru 1916 v Paříži. V dubnu téhož roku je vyslán do Ruska, kde měl usilovat o vybudování československých legií. Při této organizační aktivitě se dostává do sporu s E. Benešem a M. R. Štefánikem, což skončilo vyloučením Düricha

z pařížské národní rady. Přichází rapidní sestup v jeho politické kariéře. Počátkem ledna 1919 se vrátil do vlasti zklamaný, s palčivou trpkostí a skoro zapomenutý. Svě počínání za války se snažil obhájit v knize vzpomínek *V českých službách*. Zbytek svého života do počátku ledna 1927 strávil na svém mlýně v ústraní a mimo aktivní činnost.

Vlastní uspořádání práce představuje soubor rozličných materiálů ne vždy systematicky sestavených, spíše nahodile představených, doprovázených komentářem Jiřího Düricha. V nich převažuje dobrý úmysl jejich autora nad potřebnou mírou profesionality, takže v komplexu nepůsobí patřičně přesvědčivě. Rušivě působí například způsob vložení pasáží z citované práce vzpomínek Josefa Düricha do textace; čtenář je poněkud zmatený dvojím číslováním stran (s. 22 x 54 a n.), aniž by byl na neobvyklý „vstup“ upozorněn. Takových drobných nedopatření je v práci více (s. 27, 28 apod.). Není výjimkou i časté opakování polemických soudů v komentářích, což jistě celkové úrovni práce neprospívá. Marně očekáváme poznámkový aparát či jiné odkazy na prameny a literaturu. V kritických připomínkách by bylo možné dále pokračovat. Sympatické na celé práci je pokus o očistu této dozajista pozoruhodné osobnosti pro pochopení složitosti a všech peripetií odbojových aktivit za první světové války, zejména složité situace v ruském porevolučním prostředí.

František Čapka

Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938. Editoři Josef Harna a Vlastislav Lacina. Praha 2007. Historický ústav AV ČR., 274 s.

Představený pátý svazek je součástí projektu Edice politických programů HÚ AV ČR, jež zahrnují specifické historické prameny, přibližující širším odborným kruhům soubory materiálů, zachycující vývoj politických koncepcí a programů politických stran, působících v českých zemích, resp. v Československu v tzv. „století politického stranictví“, tj. v letech 1848–1948. Vybrané prameny jsou sice poznamenány vysokým stupněm subjektivismu a voluntarismu, přesto však přinášejí řadu nových poznatků o charakteru konkrétních politických proudů i o myšlenkovém prostředí, v němž se etablovaly a působily. Editoři měli nelehkou úlohu při výběru, který by postihoval všechny základní rysy programové činnosti zvoleného politického hnutí a přitom by nezabředl do nahodilých exkurzí, ale zobrazil reálnou politiku agrární strany. Z hlediska formálního mají pak zařazené materiály velmi různorodý charakter a také rozdílnou vypovídací hodnotu. V případě agrárního hnutí tyto problémy ještě navíc komplikoval stav a stupeň dochování příslušných pramenů a také poměrně fatální nedostatek primárních dokumentů vzešlých z činnosti strany.

Příčiny tohoto stavu nemůžeme hledat jen v náhlém kolapsu, jímž prošlo agrární hnutí po Mnichovu, ale také v nedostatečné pozornosti vedení strany k dokumentaci vlastní činnosti. Skutečností zůstává, že se nedochoval archiv výkonného výboru strany a podobně se nepodařilo uchovat ve větším komplexu materiály z pozůstalosti předních osobností strany. To vedlo editory sborníku dokumentů k tomu, že mnohdy museli zařadit i druhotné materiály převzaté z dobového stranického tisku. Převážnou většinu dokumentů (19) tvoří materiály od založení České strany agrární (1899) do ukončení její existence (1938); dva dokumenty předcházejí počátkům strany, podobně jako dva materiály překračují dobový rámec fungování Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu.

Základ sborníku představují oficiální programy agrární strany z let 1903, 1919, 1922 a 1929, jejichž textace je pro historiky zvláště významná. S povděkem lze uvítat i zařazení dokumentů k objasnění politiky slovenského politického agrarismu. Editoři s ostatními připojenými mate-

riály sledovali záměr „shromáždit doklady postihující v poměrné úplnosti celou škálu ideověpolitických argumentů, které užívalo agrární hnutí v českých zemích, aby zdůvodnilo své chování v politické sféře a získalo dostatečnou podporu k prosazování svých zájmů politickými prostředky v rámci parlamentního politického systému“. A lze konstatovat, že se jim to podařilo. Taktně vyslovenou otázkou jen zůstává, zda by vypuštěním některých méně podstatných pasáží, tvořících úplnou textaci některých dokumentů, nezískal sborník na větší atraktivnosti a tím si také nevytvořil prostor pro zařazení dalších dokumentů. Za úvahu by rovněž stálo uvádět předkládané dokumenty s krátkými prology, které by daný materiál zařazovaly do širších historických souvislostí. Tuto poznámku částečně splňuje funkční a zdařilý úvodní zamyšlení (s. 11–26) k vývoji českého a slovenského agrárního programu. V každém případě podobný materiál jistě uvítají historici zabývající se nejen agrární problematikou, ale moderními českými (i slovenskými) dějinami vůbec. Lze totiž konstatovat, že v posledních letech neubývá zájmu o agrární stranu a o otázky s ní spojenými.

František Čapka

MAJEWSKI, Piotr M. „Niemcy sudeccy“ 1848–1948. Historia pewnego nacionalizmu. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2007. 554 s.

Pracovník Historického ústavu Varšavské univerzity je předním polským znalcem moderních českých dějin, zejména problematiky česko-sudetoněmeckých vztahů. Již v roce 2001 publikoval monografii *Edvard Beneš i kwestia niemiecka w Czechach* a v roce 2004 knihu *Nierozegrana kampania. Możliwości obronne Czechosłowacji jesienią 1938 roku*. V roce 2003 vydal s P. Burasem antologii polských, českých a německých textů týkajících se vysídlení Němců po druhé světové válce pod názvem *Pamięć wypędzonych: Grass, Beneš i środkowoeuropejskie rozrachunki*.

Anotovaná publikace podává důkladný výklad česko-sudetoněmeckého poměru od poloviny 19. do poloviny 20. století. Je rozdělena na základě chronologicko-problémového principu do tří kapitol, které přibližují národnostní poměry v českých zemích od revoluce 1848 do první světové války, v době první republiky a od zřízení vzorové župy Sudety po odsun. Cílem autora bylo vyplnit mezeru, kterou v polské historiografii představovaly osudy německého obyvatelstva v českých zemích. Žádný z polských historiků se systematicky nezabýval česko-německými konflikty před první světovou válkou a pokusy o jejich řešení, situaci německé menšiny v meziválečném Československu, roli sudetských Němců v okupační politice III. říše či průběhem transferu po roce 1945.

Autor podává komplexní obraz politického vývoje německé menšiny v českých zemích v 19. a 20. století. Pro polského čtenáře musel zasadit problematiku do širšího kontextu vývoje habsburské monarchie, 1. ČSR a celé střední Evropy. Výklad začíná rokem 1848, kdy v českých zemích poprvé došlo k národnostním konfliktům, a končí rokem 1948, kdy odsunem byla ukončena dlouhodobá koexistence obou etnik v jednom historicko-geografickém prostoru.

Výrazný mezník v česko-německých vztazích i v dějinách Rakousko-Uherska autor vidí v krizi vyvolané po vydání Badeniho jazykových nařízení v roce 1897. V tomto roce poprvé od roku 1848 na podporu sudetských Němců vystoupili Němci z dalších předlitavských zemí i z Říše. Nestor německé historiografie Theodor Mommsen tehdy označil Slováky za apoštoly barbarství a žádal, aby s nimi bylo bojováno všemi dostupnými prostředky.

Autor koncentruje svou pozornost na meziválečné dvacetiletí. Situaci sudetských Němců v tomto období popisuje hlavně na základě archivních pramenů uložených v českých a polských archivech, publikovaných dokumentů, statistických materiálů, vzpomínek pamětníků a dosavad-

ní rozsáhlé odborné literatury. Práce je vhodně doplněna 41 ilustracemi, čtyřmi mapkami a jmenným, věcným a geografickým rejstříkem. Podle autorova soudu, v období 1. ČSR byl definitivně rozehrán konflikt s Čechy, jehož důsledkem byl nucený odsun.

Práce imponuje znalostí faktografie, právních předpisů, jejich interpretací a vyvážeností. Jak uvádí polský recenzent, „historik spjatý s krajanským sdružením ji bude určitě považovat za pročeskou, český nacionalista za filoněmeckou. A to je dobře.“ Kniha se neomezuje jen na historii sudetských Němců, ale představuje ji na pozadí dějin habsburské monarchie a nástupnického Československa, a to včetně vývoje českého národního hnutí. Díky tomu mohl ukázat omezení a nevyužití možnosti sudetoněmecké politiky.

Jaroslav Vaculík

FASORA, Lukáš–HANUŠ, Jiří. Masarykova univerzita v Brně. Příběh vzdělání a vědy ve střední Evropě. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 267 s.

Při příležitosti 90. výročí založení Masarykovy univerzity vydala škola novou syntézu svých dějin, která podává objektivní výklad její existence. Poslední syntéza vyšla v relativně uvolněném období konce šedesátých let pod redakcí Františka Jordána. Ve stejném roce byl publikován cizojazyčný přehled vědecké činnosti univerzity Universitas Brunensis 1919–1969, který redigovali Otakar Borůvka, František Hejl, Josef Macůrek a Josef Sajner. V 70. a 80. letech vyšly také tři ročenky tehdejší Univerzity J. E. Purkyně, a to za léta 1968–1975 (Brno 1976), 1976–1985 (Brno 1987) a 1986–1987 (Brno 1988).

Anotovaná publikace má skutečně reprezentativní podobu s nádhernými fotografiemi zejména z Archivu Masarykovy univerzity, Archivu města Brna, Muzea města Brna a Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU. Je vhodně doplněna historickým kalendářem, přehledem rektorů MU, nositelů čestných doktorátů MU, jmenným rejstříkem a anglickým resumé.

V úvodním slově rektora MU Petra Fialy je zdůrazněno, že „česká veřejnost si nepochybně zaslouží mít k dispozici současný pohled na minulost Masarykovy univerzity, jenž je i pohledem na úsilí české společnosti vytvořit si institucionální podmínky pro svůj intelektuální a mravní rozvoj“.

Publikace je, kromě úvodu a závěru, rozdělena na základě chronologicko-problémového principu do šesti kapitol. První z nich nás provází na cestě ke druhé české univerzitě a přibližuje tak předhistorii univerzity.

Druhá kapitola se zaměřuje na proměny hospodaření a organizace. Poukazuje na dlouhodobá provizoria v umístění většiny fakult, snahy o výstavbu nových univerzitních budov a úsilí o odvrácení redukce počtu fakult. Po válce musela univerzita bojovat o investice a podporu státních orgánů. Autoři upozorňují na vysoký stupeň formalismu v rovině managementu v období normalizace v 70. a 80. letech. Po revoluci 1989 se dařilo generovat do vedení školy osobnosti seznámené s moderními trendy řízení ve vyspělých zemích, které dokázaly vize rozvoje úspěšně realizovat.

Ve víru politických událostí je název třetí kapitoly. Jak autoři uvádí, „neblahá role nejvíce ideologizovaného pracoviště připadala na přelomu 40. a 50. let a později v časech normalizace především pedagogické fakultě“. O tom svědčí např. nepřijetí katolického historika Bohdana Chudoby do nově zřízeného historického semináře. Zvláštní aktivitou se v únorových dnech roku 1948 vyznamenal František Kalousek jako předseda tří akčních výborů tzv. obrozené Národní fronty. Naproti tomu jiný profesor historického semináře Zdeněk Hájek prohlásil: „My

jsme vlezli do strany, protože jsme posraný.“ Studenti pedagogické fakulty, kteří pocházeli převážně z jihomoravského venkova, ve volbách do výboru studentského spolku v roce 1947 volili ze 68 % lidovce.

Čtvrtá kapitola sleduje zápas o kontinuitu vědecké práce. Ve 20. letech byla ohrožena existence filozofické fakulty, ve 30. letech i přírodovědecké fakulty, za války byly vysoké školy uzavřeny. Po válce největší ztrátou byla likvidace právnické fakulty v roce 1950, v roce 1953 byla zrušena pedagogická fakulta. Zároveň v 50. letech musela univerzita bojovat o místo na slunci v oblasti vědy také s nově zřízenou ČSAV. Likvidovány byly také některé obory, např. sociologie, která měla na univerzitě vysokou úroveň.

Učitelé a studenti je název páté kapitoly. Většina profesorů se aktivně zúčastňovala společenského života a pořádala univerzitní extenze pro veřejnost. Profesorský plat byl na úrovni mzdy soudce nebo plukovníka. Situace se změnila po roce 1948, kdy byli jmenováni profesory osoby i za mimovědecké zásluhy. V 50. a 60. letech byla věková struktura profesorů a docentů málo příznivá. Autoři upozorňují, že „vysloveně odlišné trendy ukazují výsledky pedagogické fakulty, která se po svém znovuoobnovení jen těžko etablovala v soutěži se zavedenými fakultami a stále nesla punc druhořadého pracoviště“. V roce 2007 připadalo na MU na jednoho učitele dvacet studentů, na jednoho profesora 163 studentů, na pedagogické fakultě ale 529 studentů.

Poslední část publikace je věnována vnějším vztahům univerzity, která je přitažlivá i pro zahraniční studenty.

Reprezentativní kniha o Masarykově univerzitě, její historii i současnosti je zásluhou dvou kompetentních historiků skutečně cenným dárkem k jejímu výročí, a to jak pro členy akademické obce, tak i pro veřejnost.

Jaroslav Vaculík

MALOVCOVÁ, Božena a kolektiv. História jednej myšlienky. SVIT 1934–2009. Svit: Vydavateľstvo BAMBOW 2009. 352 s.

Jak vzpomíná Vladimír Vlha, na historické mapě z roku 1910 na pozemcích, kde stojí dnešní město Svit, byly tři hospody, železniční trať s nádražím, silnice a bahnité louky, jimiž meandrovitě protékala řeka Poprad. „Práci nám dala Baťova společnost, která se rozhodla v těchto místech vybudovat moderní průmyslové město. Za 75 let, což je v dějinách malý krůček, vybudovali jsme my i naši následovníci dílo, které přineslo obživu mnohým rodinám v blízkém i širokém okolí.“ Publikace vynikla k 75. jubileu moderního průmyslového města pod Vysokými Tatrami jako výraz uznání jeho budovatelům a jako příklad a závazek pro budoucí generace.

Podnětem pro umístění Baťových podniků byl dostatek schopných pracovních sil, vhodné pozemky s dostatkem vody, napojení na silniční, železniční a leteckou dopravní síť, tradice lesní těžby dřeva a jeho zpracování na celulózu a umělá vlákna. Po odkoupení 60 hektarů pozemků od obce Velká v červnu 1934 začala výstavba továrny, pro níž se zprvu používalo místopisné určení podle blízké obce Batizovce. Jméno nové obce Svit má původ od názvu stočeného ostříhaného ovčího rouna, popřípadě od zkratky Slovenská viskózočná továrňa. K výrobě umělého hedvábí s obchodním označením Svit přibyla roku 1937 výroba umělých vláken charakteru vlny Svítina a Slovlna, od roku 1938 začala výroba celofánu značky Priesvit a od roku 1939 byla zahájena výroba punčoch a pleteného prádla.

Koncem těžkých válečných let v lednu 1945 Němci závod podminovali, avšak betonový skelet vydržel. Výroba byla brzy obnovena, již roku 1946 dosáhla předválečné úrovně a dále se rozvíjela i díky vyrůstajícímu exportu do zahraničí. Po období znárodnění v roce 1949 se pro

závod ustálil název Tatrasvit. Roku 1951 byl závod rozdělen. Tatrasvit s textilní výrobou spadl pod ministerstvo lehkého průmyslu, nově vytvořený mateřský závod Chemosvit orientovaný na strojírenství a produkci umělých vláken byl začleněn pod ministerstvo chemického průmyslu.

Od počátku výstavby závodu ve Svitu se připravoval vznik odborného školství pro schopné mladé lidi z celého Slovenska. Prvními studenty Baťovy školy práce, založené 1. září 1939, bylo 70 mužů a 40 žen. Během dalších dvou let vynikla textilní pletářská škola a obchodní škola. Současně se budovaly internáty pro ubytování studentů, pro absolventy penziony a svobodárny.

Moderní urbanistický soubor byl dílem Baťových architektů Josefa Gočára a Vladimíra Karky. V letech 1934–1947 spolu s výstavbou továrních budov a výrobních provozů se rozvíjela i rozsáhlá bytová výstavba a rozšiřovala se komplexní sociální infrastruktura. Všestranný rozvoj vedl k rozhodnutí Východoslovenského KNV z května 1962 přiznat Svitu charakter města 28 let po jeho vzniku. Svit byl tehdy městem mladých, průměrný věk obyvatel byl necelých 30 let.

Průmyslová výroba ve městě se dále rozšiřovala, vznikaly nové objekty, průběžně se modernizovaly chemické provozy a zaváděly se novinky. K průmyslovému rozvoji významně přispěla vlastní strojírenská výroba. Od roku 1967 začala výroba polyetylénu, od roku 1978 měla prioritu produkce polypropylénu. K zrušení výroby celofánu po šedesáti letech úspěšného provozu v listopadu 1997 přispělo investičně nákladné snížení vlivu exhalátů na životní prostředí. Spolupráce s finskou firmou RANI na výrobě elektrofólií vedla ke vzniku akciové společnosti Terichem. Vlivem nových hospodářských a společenských podmínek došlo i ve strojírenské výrobě v Chemosvitu k racionalizaci provozu. Za systematickou péči o životní prostředí získal Chemosvit, a. s., roku 2006 cenu ministra životního prostředí.

K tradičnímu vyspělému střednímu odbornému školství přibýlo v letech 1995–2004 samostatné výukové centrum Fakulty podnikového managementu Ekonomické univerzity v Bratislavě. Od roku 2001 se realizuje vzájemná spolupráce Technické univerzity v Košicích s Chemosvitem, a. s., ve vědeckovýzkumné činnosti a v odborném vzdělání pracovníků.

Publikace se orientovala i na pojednání o perspektivním vývoji kultury, školství, zdravotnictví, obchodu a služeb, sportu, věnovala se církevním dějinám, aktivitám spolků a zájmové činnosti. Pozornosti se dostalo i vzpomínkám pamětníků. Zuzana Kollárová kromě dalších dvou příspěvků zevrubně zpracovala kapitoly s 33 medailóny osobností města. Autorzy tří kapitol jsou Eva Potočná a Miroslav Jurčák, o přírodních podmínkách, pravěkém a středověkém archeologickém výzkumu pojednal Marián Soják.

Příkladná jubilejní publikace je vhodně doplněna obrazovými i textovými přílohami, soupisem archivů, periodik, rukopisných prací a odborné literatury. Vznikla pod vedením Boženy Malovcové, ředitelky Státního archivu Levoča, pobočka Poprad, která je autorkou pěti klíčových kapitol.

Marie Marečková

Opevňovací práce na jižní Moravě. Dokumenty z archivních fondů moravské provenience 1936–1940. Editor Vladimír Fic. Brno: Moravský zemský archiv, Nová řada, sv. 11, 2008. 241 s.

O mnohotvárném a živě diskutovaném tématu: obrana Československa a kroky k jejímu zabezpečení v letech 1935–1938 byly již popsány nepřehledné stohy papíru. Přitom nejvýznamnějším materiálním dokladem jsou a jistě i nadále zůstanou pohraniční opevnění, vybudovaná nepředstavitelným pracovním úsilím v druhé polovině 30. let 20. století. Celkem se jednalo o více než 260 objektů těžkého opevnění různého určení, přes 860 objektů lehkého polního

opevnění LO vz. 36 a téměř 9 tisíc objektů lehkého opevnění LO vz. 37. V průběhu let 1935–1938 řetězec těchto fortifikací postupně pokryl převážnou část československých hranic v Sudetech. O grandióznosti celého díla svědčí finanční výlohy spojené s opevňovacími pracemi, které představovaly částku přesahující 2,5 miliardy tehdejších korun. Vytvořeného epochální stavební dílo bylo opředeno mnoha mýty a legendami, které umocňovaly emotivní vztah jejich tvůrců, budovatelů a potenciálních obránců k němu.

Moravský zemský archiv v Brně prostřednictvím editora V. Fice, všeobecně uznávaného a zaníceného odborníka v této oblasti, z jehož pera vyšlo několik studií k sledované problematice, předložil badatelské veřejnosti výběr archiválií z fondů jak domovského pracoviště, tak z dalších pěti státních okresních archivů na území Jihomoravského kraje (Břeclav se sídlem v Mikulově, Hodonín, Jihlava, Třebíč, Znojmo) a Státního oblastního archivu v Třeboni. Edice dále obsahuje soubor 52 ilustračních příloh, z nichž několik pochází i z fondů Vojenského ústředního archivu-Vojenského historického archivu, ze sbírek muzeí a také od soukromých sběratelů.

V dosavadní literatuře byla problematika výstavby opevnění předkládána především z vojenského a stavebně-technického hlediska. Cílem tohoto souboru bylo rozšířit dosavadní pohled o tematiku, sledující dopady specificky vojenského fenoménu na civilní sféru fungování státu a společnosti jako jednoho celku, zaměřeného na region jižní Moravy. Editor musel zevrubně prostudovat materiály mnoha úřadů a institucí, jež mohly potenciálně přicházet do styku s výstavbou opevnění. Tak se stalo, že vedle administrativních i technických složek a výkonných mocenských orgánů politické správy, soudnictví a justiční správy i místní samosprávy byly prozkoumány také vybrané zemědělsko-lesnické archivy, jakož i archivy některých významných průmyslových podniků a rovněž některé archivní dokumenty školské povahy.

Široká škála předložených dokumentů dosáhla čísla 186, přičemž jejich informační hodnota je pochopitelně rozdílná. Editor musel bohužel konstatovat jistou mezerovitost vzniklou z důvodu nedochování se mnohých spisů klíčových okresních úřadů (jako v Mikulově a ve Znojmě), podobně jako jen sporadický materiál z fondů Zemského četnického velitelství Brno a Policejního ředitelství Brno. Základní strukturální kostru tak vytvořily dokumenty úřední provenience, jejichž původcem byly například Zemský úřad v Brně, okresní úřady, případně velitelství četnických stanic. Použitím chronologické metody vnitřního uspořádání se dosáhlo přehlednosti v interpretování vybraných dokumentů. Účelnost a praktičnost tohoto souboru dokumentů jistě ocení vedle historiků i učitelé a vlastivědní pracovníci v uvedených regionech, protože jim napomůže při přiblížení a interpretaci tohoto velmi složitého a tragického období našich moderních národních dějin. Je možné si jen přát, aby vyslovené ujištění ředitelky Moravského zemského archivu Kateřiny Smutné, že jedním z plánovaných cílů této instituce „je vydávat i nadále edice archiválií k nejnovějším dějinám“, se brzy dočkalo dalšího naplnění.

František Čapka

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Cesty k sebe. Česi v odboji na Slovensku v letech 1939–1943. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009. 349 s.

V řadě Prací Historického ústavu AV ČR vyšla zásadní práce k česko-slovenským vztahům věnovaná účasti Čechů v československém demokratickém a komunistickém odboji na Slovensku před vznikem Slovenské národní rady v roce 1943. Autorka se opřela o rozsáhlý archivní výzkum v centrálních i regionálních archivech na Slovensku i v České republice, publikované prameny, dobový tisk (bohužel neuvádí ročníky), memoárovou literaturu, neuveřejněné rukopisy i dosavadní obsáhlou odbornou literaturu.

V úvodní kapitole autorka vymezuje problematiku a cíl práce. Polemizuje s termínem „občanský odboj“, který nahrazuje termínem „demokratický“, do kterého můžeme začlenit např. také odboj sociálních demokratů. Vedle demokratického pročeskoslovenského odboje na Slovensku působil také odboj komunistický, jehož cíle byly, zejména ve sledovaném období, zásadně odlišné.

První kapitola je věnována postavení Čechů na Slovensku po uzavření žilinské dohody v říjnu 1938. Autorka vychází z toho, že česko-slovenský „problém“ měl hospodářský podklad. Uvádí, že po 14. březnu 1939 byly před Čechy na Slovensku tři možnosti – odchod, asimilace nebo statut cizince. Češi se totiž stali národnostní minoritou, oficiálně šlo na konci r. 1939 o 77 488 osob čili necelá 3 % obyvatel Slovenska. Poukazuje na to, že Slovenské národní povstání v roce 1944 bylo označováno za dílo Čechů, Židů a bolševiků, se kterými nemá slovenský národ nic společného. Překvapivě tyto názory přebírají i někteří dnešní zahraniční historici.

O československém demokratickém odboji na Slovensku v letech 1939–1941 se autorka rozepisuje ve druhé kapitole. Rekrutoval se především z příslušníků rozpuštěných slovenských organizací politických stran s celostátní působností. Zudová-Lešková odmítá termín „centralistické“ strany, který patří do slovníku HSĽS. Zdůrazňuje, že stoupenci československé státnosti se po celou dobu války snažili o její faktické obnovení. Na stranu protiludácké opozice se postavila také většina Čechů, kteří na Slovensku zůstali.

Třetí kapitola je věnována Čechům v ilegálním odboji komunistické strany Slovenska (KSS). V jeho popředí stáli čeští komunisté J. Osoha, J. Benada, K. Bacílek a K. Šmidke. Většina z nich se přihlásila ke slovenské národnosti. Zatímco Bacílek a Šmidke emigrovali do SSSR, ostatní budovali ilegální síť. V souladu s usnesením Kominterny usilovali o úplnou svrchovanost Slovenska, na přelomu let 1940–1941 pak samostatně vytyčili heslo Za sovětské Slovensko, které bylo v Moskvě kritizováno.

Ve čtvrté kapitole autorka sleduje úsilí československého demokratického odboje v letech 1941–1943 o vytvoření předpokladů k obnově ČSR. Tribunou demokratického odboje byla až do podzimu 1943 skupina Flóra, která udržovala spojení s dalšími odbojovými subjekty politického i nepolitického charakteru. Část demokratického odboje – agrárníci a sociální demokraté – uzavřela s KSS v roce 1943 tzv. Vánoční dohodu o zřízení Slovenské národní rady, která se v následujícím roce postavila do čela protiludáckého povstání.

Ve své práci autorka doložila účast Čechů na protirežimní rezistenci na Slovensku v letech 1939–1943. Dospěla k závěru, že Češi, vedle Slováků, zaujímali v odboji významnou úlohu. Zároveň připomněla osudy statečných jednotlivců, jejichž jména byla v době komunistické vlády záměrně opomíjena a mnozí z nich byli podrobena perzekuci.

Jaroslav Vaculík

PAŁYS, Piotr. Skupiska czeskie w Klodzkim, Raciborskiem, Głubczyckiem i Żytawskiem wobec planów zmiany granic państwowych po II wojnie światowej. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009.

Autor je absolventem Historicko-pedagogické fakulty Opolské univerzity a orientuje se na nejnovější dějiny česko-polských a polsko-srbolužických vztahů. Soustavně se věnuje také postavení Čechů v Klodsku, Ratibořsku, Hlubčicku a Žitavsku, zvláště po roce 1945. Své poznatky nyní shrnul v anotované práci, která je rozdělena do tří kapitol. Problematika je ovšem zasazena do širšího historického kontextu.

Téměř polovinu práce tvoří první kapitola věnovaná Čechům v Klodsku, kterých v roce 1905 bylo 6 700, z toho polovina žila v tzv. Českém koutku kolem lázni Chudoba. Autor si všímá

plánů na připojení Kladska k ČSR, které byly promýšleny v prvním i druhém československém odboji. Poté se podrobně věnuje průběhu československo-polského sporu v letech 1945–1947. Vedle hraničního sporu je předmětem jeho zájmu i tamní česká menšina a organizace, které ji chtěly reprezentovat.

Druhá kapitola je věnována Moravcům na Ratibořsku a Hlubčicku v Horním Slezsku. Počíná snahami o získání pruských Moravců pro polské národní hnutí. Teprve poté přistupuje k vylíčení československo-polského konfliktu, který téměř skončil vojenským střetnutím. Všimá si také činnosti Hornoslezského komitétu jako reprezentanta utečenců z Horního Slezska.

Třetí kapitola se zaměřuje na českou kolonii v Žitavě. Autor se soustřeďuje na vznik tamního Národního výboru, lužickou otázku i československé představy o úpravě hraniční čáry.

Práce Piotra Pałyse je opřena o archivní materiál uložený v polských (Varšava, Katovice, Ratiboř, Opolí, Vratislav), českých (Praha, Liberec, Náchod, Opava) a německých (Budyšín) archivech, tištěné prameny, dobový tisk i dosavadní literaturu české, polské a lužickosrbské provenience. To autorovi umožnilo podat objektivní a zároveň plastický obraz událostí na československo-polské hranici v prvních poválečných letech.

Jaroslav Vaculík

SKŘIVÁNEK, Milan. Litomyšl 1259–2009, město kultury a vzdělávání. Litomyšl: Městský úřad, 2009. 616 s.

Litomyšl oslavila v roce 2009 výročí 750 let od povýšení na město. Při této příležitosti vyšla na „objednávku“ města Litomyšle, za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky kniha Milana Skřivánka, bývalého ředitele okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli.

Autor popisuje dějiny města chronologicky od nejstarších dob až do současnosti. Kniha je rozdělena do 17 kapitol. Litomyšl je město s dlouhou a velice bohatou historií – s jejími dějinami je spojena celá řada významných osobností, je místem, kde bylo zřízeno třetí nejstarší biskupství v našich zemích. Tomu odpovídá také prostor, který byl dějinám města dosud věnován. Jen namátkou připomeňme práce Zdeňka Nejedlého, které mají pro popis dějin Litomyšle nemalý význam. Autor této publikace měl proto z čeho vycházet. V díle shrnuje doposud publikované informace o historii města, přináší ale také řadu dosud nepublikovaných informací, a to zejména pro dějiny minulého století, kterým věnuje značnou pozornost. Vždyť dějinám 20. století je věnována více než polovina stran publikace. Tady je také třeba hledat hlavní význam anotované knihy. Přestože se dějiny Litomyšle minulého století nedají svým významem srovnávat s některými fázemi dějin, ve kterých patřila Litomyšl mezi naše nejvýznamnější města, je velice přínosné, že autor podává ucelený a nezkrácený pohled na tuto fázi dějin Litomyšle. Popis moderních dějin města dotahuje až do posledních událostí, když kniha odráží i události spojené s městem v roce, kdy byla kniha vydána.

Kladem publikace je také to, že není zaměřena pouze úzce na dějiny Litomyšle. Ty jsou samozřejmě v centru pozornosti autora. Ale kniha obsahuje také celou řadu informací o historii okolních obcí, jejichž dějiny jsou spojeny s osudy města.

Kniha je doplněna celou řadou map, obrazových a fotografických příloh (o fotografickou část se postaral litomyšlský fotograf Pavel Vopálka), které vhodně doplňují textovou část publikace. Přínosem je také funkční rejstřík osobností, uvedený na konci knihy. Publikace je zdařilá také po grafické stránce, kterou měl na starost typograf Jiří Lammel. To, že svou práci odvedl dobře, potvrzuje to, že, jen několik měsíců po vydání knihy, získal za grafickou úpravu knihy

ocenění v soutěži o nejkrásnější českou knihu roku 2009 v kategorii odborná literatura a publikace. Soutěž vyhlašuje Památník národního písemnictví a Ministerstvo kultury ČR.

O dějinách Litomyšle vyšlo dříve několik kvalitních knih, od jejich vydání ale uplynula již pěkná řádka let. Pro svůj historický význam si město novou knihu o svých dějinách zasloužilo. Před autorem předkládané práce nestál vůbec jednoduchý úkol, navázat na tyto starší práce a nabídnout ucelený pohled na dějiny města. Skřivánkova práce nejen svým rozsahem, ale také kvalitou zpracování tento úkol naplnila. Litomyšl se tak v roce svého výročí dočkala reprezentativního díla.

Miroslav Jireček

DAVIES, Norman–MOORHOUSE, Roger. Mikrokosmos. Portrét jednoho středoevropského města. Praha: Nakladatelství BB/art, 2006. 607 s.

Emeritní profesor Londýnské univerzity Norman Davies, který je autorem několika knih o polských a evropských dějinách, ve spolupráci s germanistou a historikem Rogerem Moorhousem se ujali zpracování dějin jednoho z nejbarvitějších středoevropských měst, hlavního města Slezska Vratislavi. Toto město bylo dějištěm německého osídlení i židovské přítomnosti a vystřídalo řadu různých vládců. Nabylo důležitosti před tisíci lety jako jedno z obchodních center a biskupství piastovského Polska, bývalo druhým nejvýznamnějším městem českého státu a třetím největším městem Německa. Milionové město bylo na konci druhé světové války téměř zničeno, aby se poté stalo kvetoucím regionálním centrem Polska. Dějiny slezského hlavního města představují zkušenost celé střední Evropy v celé její národnostní a kulturní složitosti.

Kniha je na základě chronologicko-problémového principu rozdělena do osmi kapitol, vhodně doplněných ilustracemi, mapkami, přílohami, dodatky, poznámkami a rejstříkem. Prolog představuje přiblížení zničení pevnosti Breslau v roce 1945. V lednu dostali obyvatelé města rozkaz, aby opustili město, které opustil také vratislavský biskup kardinál Adolf Bertram, „aby se ukryl v Javorníku v Čechách“ (sic!). Po Hitlerově smrti nacházel odpor obyvatel proti obraně pevnosti stále větší odezvu v řadách vojáků a 6. května 1945 Vratislav kapitulovala.

První kapitola přibližuje Ostrovní Hradiště do roku 1000. Nejstarší nálezy českého původu spadají do období vlády knížete Boleslava, ale nejpravděpodobnější je, že česká přítomnost byla o dvě nebo tři dekády dřívější, a to za vlády knížete Vratislava I., jehož jméno dalo Hradišti dnešní název.

Přínosem práce je, že autoři zasazují vývoj města do širších slezských a středoevropských souvislostí. Ukazuje se to i v textu druhé kapitoly nazvané Mezi polskou, českou a německou Korunou 1000–1335. Na historickou mapu vstoupila Vratislav v roce 1000, kdy při svěcení ostatků českého mučedníka sv. Vojtěcha v Hnězdně byla přečtena papežská bula, která ustavovala jako sufragánní biskupství arcibiskupství hnězdenského mj. Vratislav. Toto biskupství patřilo pod Hnězdo až do roku 1821. Autoři uvádí, že stále více poněmčelé mocenské kruhy ve Slezsku si pravděpodobně lépe rozuměly s českou, rovněž germanizovanou, elitou, než s polským dvorem v Krakově. Vratislavští konšelé se ucházeli o přízeň českého krále o několik let dříve než jejich kníže, který se rozhodl jít v jejich stopách. Formálně českou vládu ve Slezsku potvrdila v roce 1335 trenčínská smlouva.

Kapitola třetí přibližuje Vratislav v době Lucemburků a Jagellonců (1335–1526). Po Praze a Norimberku byla Vratislav třetím městem, které nejčastěji navštěvoval Karel IV. S Vratislaví vedl Zikmund čtyři křížové výpravy proti husitům, které zasely hlubokou nenávist mezi Čechy a Němci. Averse Vratislavi vůči Jiřímu z Poděbrad hraničila s fanatismem, úporně odmítala přisahat věrnost a vřele uvítala protikrále Matyáše Korvína.

Čtvrtá kapitola ukazuje Vratislav po nástupu Habsburků na český tůn (1526–1741). Město se stalo jedním z neaktivnějších středisek luteránské reformace, jedním z prvních reformovaných měst ve Svaté říši římské. Právo na protestantskou víru si město uchovalo i po vestfálském míru. Během třicetileté války počet obyvatel klesl o 40 procent. Na počátku 18. století Slezané, kteří tvořili 11 % daňových poplatníků, přinášeli do habsburské pokladny 22 % veškerých daňových příjmů. Koexistence luteránů a katolíků ve Vratislavi byla v té době výjimečným jevem.

Dalším zvratem v historii Vratislavi byla ztráta Slezska v roce 1742. Marie Terezie byla nucena po porážce v první slezské válce uznat jeho anexi Pruskem. Vývoj města až do sjednocení Německa v roce 1871 přibližuje pátá kapitola. Z let 1740–1763 bylo jen sedm mírových. Teprve po skončení sedmileté války 1756–1763 se Slezsko začalo znovu hospodářsky rozvíjet, nahrazovat ztráty obyvatelstva a stalo se cílem státem financované politiky industrializace.

Šestá kapitola ukazuje Vratislav jako součást Druhé německé říše 1871–1918. První roky císařství charakterizoval rychlý ekonomický rozvoj. Světová válka 1914–1918 byla, podle oficiálního názoru, Německu vnucena, stejně jako válka v roce 1870.

Vratislav před druhou světovou válkou a v jejím průběhu ukazuje sedmá kapitola. Listopadová revoluce 1918 proběhla ve městě v nejvyšší možné shodě. Národní radu tvořili zástupci sociálních demokratů, katolíků a liberálů, dosavadní císařští úředníci zůstali na svých místech. Na počátku 30. let se Vratislav stala místem rostoucího násilí, které vyvolávali komunisté a nacisté. Po lednu 1933 se rychle uskutečnilo pronacistické „usměrnění“ politického a společenského života. Dny mnichovské krize byly ve Vratislavi horečné, zdejší vysílačky zaleávaly českomoravské pohraničí henleinovskou propagandou. Autoři tvrdí, že československá vláda nezacházela se sudetskými Němci jako s rovnými ostatním obyvatelům. Vojenský útok proti Polsku v roce 1939 se ve východním Německu těšil značné podpoře veřejnosti.

Poslední kapitola sleduje jak válkou zničené město povstalo po roce 1945 z popela. Podle autorů, polský nárok na „znovuzískaná území“ byl výtvozem sovětské politiky; před rokem 1945 žádná zodpovědná polská strana nevznesla nárok na Vratislav: „Kdyby bylo Polsko nemuselo opustit Vilno a Lvov, nebylo by ... pravděpodobné, že by mnoho Poláků stálo o připojení Breslau či Štětína.“ Cíl „repatriantů“ z východního Polska, zabraného SSSR, ležel v cizí zemi. Do Vratislavi prý také prchali sudetští Němci z ČSR, kde „už začalo mimořádné kruté vystěhovávání“.

Anotovaná publikace je cenným příspěvkem nejen k dějinám slezského hlavního města, ale i celého Slezska.

Jaroslav Vaculík

KULAK, Teresa: Wrocław. Przewodnik historyczny. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2006. 338 s.

Již ve druhém vydání vyšel historický průvodce hlavním městem Slezska z pera vedoucí katedry obecných dějin 19. a 20. století Historického ústavu Vratislavské univerzity. Autorka se ve své vědecké práci zabývá polským historickým myšlením 19. a 20. století a dějinami Slezska, zvláště Vratislavi a polsko-německých vztahů.

Její historický průvodce, bohatě ilustrovaný stovkami vyobrazení a doplněný bibliografií, jmenným a věcným rejstříkem, ukazuje Vratislav jako křižovatku obchodních cest, politických vlivů a kultur. Výklad je rozdělen na základě chronologicko-problémového principu do pěti kapitol.

První z nich ukazuje piastovské období od 10. do 14. století. Autorka vyložila počátky města, které jsou spjaty s Dómským ostrovem, kde se již v 10. století nacházel knížecí hrad a řemeslnicko-obchodní předhradí. Přibližuje české vlivy, počínaje názvem města „Wratislavia“,

kteřý je odvozován od jména českého knížete Vratislava I. Neopomíjí ani vlivy německé, které zesílily po lokaci na základě magdeburského práva ve 13. století.

Ve druhé kapitole se autorka soustřeďuje na období po přechodu města pod svrchovanost českých králů v roce 1335, kdy Vratislav byla druhým největším městem Koruny české. Věnuje se podpoře, kterou město poskytovalo Zikmundovi Lucemburskému proti husitům a také Matyáši Korvínovi proti Jiřimu z Poděbrad.

Třetí kapitola přibližuje období po nástupu Habsburků na český trůn (1526–1740), zvláště problematiku reformace a protireformace. S protireformací souviselo i povýšení jezuitského kolegia v roce 1702 Leopoldem I. na vysokou školu – Leopoldovu akademii se dvěma fakultami – filozofickou a teologickou.

Ve čtvrté kapitole autorka ukazuje období, kdy Vratislav byla součástí Pruska (1742–1945). Za nejdynamičtější považuje dobu po sjednocení Německa v roce 1871, kdy se počet obyvatel zvýšil na 513 tisíc (z toho jen 6 413 Poláků).

Poslední kapitola je věnována období po roce 1945, kdy se Vratislav stala na základě rozhodnutí postupimské konference součástí Polska. Autorka přibližuje pionýrská léta 1945–1948, kdy město vstávalo z ruin a zároveň se moci uchopila komunistická strana PPR, pozdější PZPR. Neopomíjí ani události klíčových let 1956, 1970, 1980 a 1989, které vedly k postupnému rozpadávání režimu.

Anotovaná kniha se nevěnuje jen politickým, ale i hospodářským a kulturním dějinám města, a také každodennímu životu jeho obyvatel. Je populárně vědeckou příručkou pro každého, kdo má v úmyslu tuto metropoli na Odře navštívit.

Jaroslav Vaculík

**ROSZAK, Stanisława–STRZELECKA, Małgorzata–WIECZOREK, Agnieszka (eds.)
POLSKA – EUROPA – ŚWIAT W SZKOLNYCH PODRĘCZNIKACH HISTORII.
Toruń: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, 2008. 376 s.**

Sborník historicko didaktických studií *Polska – Europa – Świat w szkolnych podręcznikach historii* je výsledkem pátého setkání historiků a didaktiků, zorganizovaného Polskou historickou společností, Sdružením polských učitelů a Katedry didaktiky historie a vědy o společnosti Univerzity Mikoláše Koperníka. Příspěvky jsou rozděleny do tří tematických bloků – Polsko a Poláci v učebnicích dějepisu, Země a národy v učebnicích dějepisu a Anglická diskuze „Objevování historie“. Sborník je zaměřen na oblast didaktiky dějepisu, věnuje se především problematice učebnic dějepisu a prezentaci národních dějin v různých dějepisných učebnicích.

Mezi autory, kteří se zúčastnili setkání, byli i František Čapka a Mariusz Ausz. Ti se ve svém společném příspěvku, zařazeném do tematického bloku *Polsko a Poláci*, zaměřili na to, jak jsou na stránkách současných českých učebnic dějepisu vylíčeny polské dějiny. Autoři ve svých úvahách vycházeli z průzkumu kompletní řady učebnic pro 7.–9. ročník základních škol nakladatelství Prodos a Scientia a z řady učebnic pro 2.–4. ročník gymnázií a středních škol nakladatelství SPN. Autoři zjistili, že dějinám polského státu jsou v jednotlivých kapitolách věnovány buď samostatné odstavce nebo jsou zmíněny v širších souvislostech a jen zřídka se objevují v samostatné kapitole. Velmi zajímavým je rovněž i článek Kamila Štěpánka umístěný v tematickém bloku *Země a národy v učebnicích dějepisu* a zabývající se problematikou tvorby a aplikace učebnic dějepisu v České republice. Autor se v něm zmiňuje o současné přesytenosti trhu učebnicemi dějepisu pro základní školy, učitelé jednotlivých škol však mají díky omezeným finančním prostředkům možnost vybrat si pouze jednu z nich. Jednou z hlavních příčin této

situace je neurčitá formulace požadavků pro recenzní řízení nových učebnic. Za zmínku stojí i článek z anglické diskuze od Scotta Schaffnera věnující se výuce dějepisu v mezinárodních školách. Autor článku výuku hodnotí z pozice učitele - učí v mezinárodní škole ve Varšavě – a zmiňuje se o nutnosti učit studenty historie přemýšlet a ne pouze co si mají myslet.

Závěrem lze říci, že celý sborník podává řadu zajímavých informací z oblasti didaktiky dějepisu, především problematiky dějepisných učebnic, a to jak z pozice vědecké, tak i z pozice praktické. Díky tomu se tak sborník stává cenným zdrojem poznatků, jež mohou čtenáře inspirovat k hlubšímu studiu daných problematik. Zároveň díky čtivému a zajímavému zpracování mohou být prezentované poznatky rovněž zdrojem informací i pro laickou veřejnost.

Monika Svobodová

MENTZ, Olivier. Lernziel Nation und Europa. Zur Entwicklung der nationalen und europäischen Dimension in der Geographiedidaktik Frankreichs. Nürnberg: Selbstverlag des Hochschulbandes für Geographie und ihre Didaktik e. V. (HGD), 2001. 200 s.

Publikaci připravilo německé nakladatelství, vydávající v jednotlivých svazcích práce, věnující se didaktice zeměpisu. Namátkou připomeňme disertaci (na podobné téma) z roku 1998 Uty Christine Weinbrenner „Erziehung zu europäischer Solidarität durch geographische Schulbücher der Sekundarstufe I.“. Téma této práce je v současné době velmi aktuální s ohledem na integrující snahy EU. O tom, že problematice je věnována široká pozornost, svědčí množství vydaných publikací nejen v zahraničí, ale i nás, za všechny jmenujme alespoň sborník Elišky Walterové a kolektivu z roku 1996 „Evropská dimenze ve vzdělávání a v přípravě učitelů. Sborník referátů a informací z interdisciplinárního kolokvia“.

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol. Hned v úvodu autor přibližuje čtenářům jeho setkání s „geopolitikou“. V první kapitole se autor snaží vytyčit cíle své práce a vymezit problémové pojmy jako jsou národ a koncept Evropy. Dále se zde zevrubně pojednává o vývoji národní a evropské dimenze francouzské didaktiky zeměpisu. Druhá kapitola se zabývá rovněž francouzskou didaktikou zeměpisu se zřetelem k její národní a evropské dimenzi. Konkrétně se zde autor zaměřuje na výuku zeměpisu před rokem 1870, dále důsledky německo-francouzské války v letech 1870-1871 na vývoj francouzské didaktiky zeměpisu, soustavě vzdělávání v 19. a 20. století ve Francii, počátku výzkumu francouzské geografie v 19. století a francouzským školským reformám 20. století. Kapitola uzavírá podrobný vývoj didaktiky zeměpisu ve Francii od roku 1960. Třetí kapitola podrobně analyzuje francouzský učební plán zeměpisu na školách od roku 1945. Ve čtvrté kapitole leží těžiště práce. Věnuje se totiž analýze tématu „Evropa a francouzský národ ve francouzských učebnicích zeměpisu“. Autor ve vybraných učebnicích oboru historie-geografie zkoumal rozsah výše uvedeného tématu, strukturu těchto učebnic, způsob prezentace obyvatelstva Francie i celé Evropy. Dále si autor stanovil teze, které následně ověřoval. Hlavní teze vyjadřuje předpoklad, že učebnice se od sebe liší svým regionálním a národnostním přístupem ke koncepci Evropy. Čtyři dílčí teze tuto myšlenku dále podrobně rozvíjejí.

V závěru knihy lze nalézt shrnutí výzkumných šetření a vyhlídky této problematiky do budoucna. Samozřejmě nechybí ani přílohy, kde čtenář jistě ocení překlad francouzského učebního plánu zeměpisu a také seznam nejdůležitějších použitých francouzských zkratk a výrazů opatřených překladem. Nedílnou součástí práce pak tvoří, v rámci seznamu literatury, oddíl ústních pramenů, který obsahuje rozhovory s předními akademickými pracovníky věnující se této problematice a autorův doslov.

Kniha je přehledná, čtenář se v ní snadno a rychle zorientuje. Je také prostoupena výňatky z analyzovaných učebnic. Vychází z autorové disertační práce, což je patrné již z jejího samotného obsahového zaměření. Publikace může dobře posloužit jako metodologická inspirace k bádání v této oblasti. Ovšem její přínos nemusí být omezen výlučně na akademickou obec, neboť knihu lze doporučit i zájemcům o historii a současnost francouzské didaktiky dějepisu. Díky této publikaci si čtenář rozšíří své poznání o zahraniční trendy v pedagogickém výzkumu, které jsou ve srovnání s domácími stále o krok napřed.

Jana Stejskalíková

HUDECOVÁ, Dagmar. Analýza dějepisných vzdělávacích programů ve vybraných státech Evropy a její výsledky. Praha: Karlova Univerzita, 2006. 133 s.

V rámci projektu financovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, realizovaného Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze vyšla práce současné didaktičky dějepisu Dagmar Hudecové. Ve své práci využila autorka fondy knihovny Institutu Georga Eckerta v Braunschweigu. Na jejich základě analyzuje současné dějepisné vzdělávací programy většiny německých spolkových zemí, Rakouska, Slovinska, Polska, Ruska, Nizozemí, Anglie a Severního Irsku. Všechny tyto země prošly v nedávné době reformou vzdělávací soustavy. Autorka se zaměřuje na kurikulární dokumenty upravující dějepisnou výuku na těch stupních škol, které odpovídají přibližně 2. stupni naší základní školy a našich gymnázií.

V první části publikace přináší autorka pohled na programové dokumenty jednotlivých zemí. V rámci každého státu je v publikaci krátce popsán systém vzdělávání dané země (ten je naznačen také graficky), dále jsou popsány obecné cíle vzdělávání, postavení dějepisu v systému vzdělávání, časový prostor věnovaný dějepisnému vzdělávání, cíle dějepisného vzdělávání a obsah dějepisného vzdělávání. U jednotlivých států jsou navíc uvedeny ukázky zpracování tematického okruhu či celku.

V druhé části publikace se poté autorka snaží o sumarizaci zjištění, které člení podle okruhů sledovaných problémů. V rámci těchto okruhů jsou uvedeny zjištění, která jsou společná pro všechny či pro většinu sledovaných zemí. U všech vzdělávacích programů ve sledovaných zemích, ať jsou v různé fázi realizace, nachází autorka, jak sama v úvodu práce uvádí, obdobné tendence. Všude směřují k oslabení centrální direktivnosti při určování obsahu edukační činnosti, k posílení role konkrétní školy a její samostatnosti, což vede k variantnosti a diferencovanosti výuky. Důraz je kladen na procesuální stránku vzdělávání s ohledem na požadavek vypěstovat u žáka kompetenci k celoživotnímu vzdělávání. Činnosti vedoucí k osvojení si této kompetence zauímají v dějepisných kurikulech podle zjištění autorky stejně významné místo jako vlastní odborný obsah, což vyžaduje a předpokládá změnu stylu pedagogické práce.

V závěrečné části práce provádí autorka srovnání zjištěných výsledků analýzy v jednotlivých zemích se změnami zaváděnými v současné době u nás v rámci rámcových vzdělávacích programů. Ve zkratce dochází k těmto závěrům: naše rámcové vzdělávací programy vycházejí ze stejných zásad a principů a směřují k obdobným cílům jako sledované zahraniční dokumenty; zahraniční dokumenty jsou oproti našim rozsáhlejší a návodnější; tvorbě dokumentů v zahraničí se věnují širší autorské týmy, než je tomu u nás; v zahraničních dokumentech je lépe ošetřeno nebezpečí izolovanosti poznatků získaných v jednotlivých předmětech; časový prostor věnovaný dějepisu na našich školách odpovídá časovému prostoru věnovanému tomuto předmětu v zahraničí; v našich RVP chybí propracovanější struktura edukačních cílů; příliš stručný a nepropracovaný je v našich RVP také obsah učiva. Jak sama autorka říká, nejsou tyto závěry for-

mulovány jako kritika, ale jako východisko pro další práci na zkvalitňování RVP. Právě zde je třeba hledat hlavní význam této práce. V době, kdy se zavádí nové kurikulární dokumenty, a kdy se diskutuje o podobě vzdělávání, je třeba hledat inspiraci také v zahraničí. Samozřejmě nemůžeme vše nekriticky přijímat, ale musíme porovnávat a o problémech diskutovat. A k tomu přináší práce Dagmar Hudecové velice zajímavý podklad.

Miroslav Jireček

HUDECOVÁ, D.–LABISCHOVÁ, J. Nebojme se výuky moderních dějin. Nejnovější a soudobé dějiny v současném dějepisném vyučování. Praha: Albra spol. s r.o., redakce SPL – Práce 2009. 80 s.

Otázku, proč je třeba věnovat zvýšenou pozornost právě výuce soudobých dějin si jistě netřeba klást. Vysvětlení jejího smyslu a významu poskytuje v poslední době i denní tisk. Přesto je seznámení s nejnovější příručkou *Nebojme se výuky moderních dějin* autorek D. Hudecové a D. Labischové zaměřené na realizaci dějepisného vyučování možné vnímat jako úspěšnou a správnou odpověď. Jedna z autorek neméně přínosné *Příručky ke studiu didaktiky dějepisu* vydané Ostravskou univerzitou v roce 2008 tu v novém tvůrčím tandemu (společně s D. Hudecovou) předkládá volné pokračování, či modifikované, specificky tématické rozšíření.

Předložený text byl zpracován především proto, aby usnadnil učitelům výuku moderních dějin a tomu se podřídilo i strukturování do tří částí. První pasáž, obsahující nezbytné minimum teorie, prezentuje důvody, proč je třeba věnovat zvýšenou pozornost právě výuce soudobých dějin. Zachycuje aktuální stav výuky moderních dějin v současné praxi dějepisného vyučování a interpretuje jeho pravděpodobné příčiny. Druhá část se zaměřuje na specifické rysy nejnovějších a soudobých dějin, aby posléze byla ve třetí kapitole nabídnuta škála metod a přístupů k prezentaci historické látky s přihlédnutím k specifickým rysům moderních dějin. Seznam literatury je omezen pouze na tituly, které byly použity při zpracování textu. V této metodické příručce tedy nejde o úplné, nýbrž tématické uplatnění didaktických metod.

Kompendium výkladových textů, různé typy písemných fixačních úloh, nápady, náměty a inspirace jak učit moderní dějiny doprovází obrazový materiál zaměřený nejen na práci s fotografií, plakátem, historickou karikaturou, ale i televzí a filmem.

Funkční a poměrně bohaté přílohy pokrývají informační potřeby učitele dějepisu též v internetovém kontextu od seznamu komentovaných adres včetně uvedeného příkladu možností práce s webovými stránkami. Text v příloze je doplňkem k příkladu uvedenému v kapitole o zdánlivé nedramatičnosti dějin. Uvedený materiál MŠMT zde má své opodstatnění, neboť poskytuje učitelům informace o dalších materiálech a projektech k poválečným dějinám 20. století a zároveň naznačuje zájem ministerstva školství na podpoře výuky moderních dějin v českých školách.

Příručka je určena především učitelům dějepisu, aby jim usnadnila výuku moderních dějin a reaguje na aktuální požadavky kladené na výuku soudobých dějin. Čtivost, logické uspořádání, přehlednost a obrazová výbava však činí z publikace nejen text určený zasvěcenému odborníkovi, ale též širší čtenářské obci.

Kamil Štěpánek

ŠVAŘÍČEK, Roman–ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál, 2007. 377 s.

J. Hendl chápe historický výzkum jako jeden ze základních přístupů kvalitativního výzkumu. Historický výzkum popisuje a zkoumá to, *co se stalo v minulosti*, kvalitativní výzkum *popisuje a zkoumá fenomény přítomnosti*. Proto zde věnujeme pozornost publikaci, která je sice již tři roky stará, svým obsahem však v českém kontextu jedinečná: moderně pojatá a osobitě komponovaná. Čtenář má v ruce knihu, která vykazuje silný hermeneutický potenciál – je možno ji číst znovu a znovu a postupně pronikat do významu pojmů, postupů i celého textu. Kvalitativní výzkum je zde představen jako způsob uvažování, který není vázán na *sumarizované* poznatky a *teorie*, přesto vyžaduje precizní a korektní přístup ke zkoumanému problému, který je třeba udržet během celého výzkumného procesu.

Autoři (K. Šeďová, R. Švaříček, M. Sedláček, K. Nedbálková, P. Novotný, M. Miková a T. Janík) v první části knihy, rozdělené do sedmi kapitol a nazvané ***Jak provádět kvalitativní výzkum***, seznamují čtenáře s problematikou současného kvalitativního výzkumného myšlení. Opírají se o vlastní badatelské zkušenosti, o svoji odbornou erudici i orientaci ve světovém kontextu.

Kvantitativní a kvalitativní metodologii představují jako dva komplementární *diskurzy*: kvantitativně zaměřený badatel v hypotéze přesně definuje proměnné, měří jejich vztahy a jejich rozložení ve výzkumném vzorku, výsledky vztahuje k celé populaci. Kvalitativně zaměřený badatel hledá *sémantické vztahy, pátrá po pravidelnostech*, snaží se postihnout *sociální aparát*, který ve zkoumané situaci funguje, porozumět *sociální struktuře* zkoumané situace. Oba přístupy vymezují podle metody sběru dat (dotazník – rozhovor), podle metody usuzování (dedukce – indukce), podle typu sesbíraných dat (z rozhovorů, z pozorování, z dokumentů) a podle způsobu jejich analýzy. Rámec kvalitativního výzkumu tvoří *jazyková kultura*. Vědec analyzuje slova a texty, zaznamenávající zkoumané situace. Sám byl v různé míře součástí této komunikace (koncept badatelovy pozice v terénu: *cizinec, návštěvník, zasvěcený, domorodec*), nemůže tedy být hodnotově neutrální. Přiznaná subjektivita badatele je podle autorů přínosem pro pochopení reality, finální teorie zahrnuje pohled badatele i účastníků, obě tvoří neoddělitelné póly výzkumného procesu.

Autoři vycházejí z postmoderního pojetí výzkumu, který již nevystačí s pozitivistickým chápáním vědy jako statického a chladně přesného zrcadla skutečnosti. Složitost světa lépe postihuje koncept vědy jako dynamické *sociální konstrukce skutečnosti*. Kvalitativní výzkum bývá kritizován pro svoji malou zobecnitelnost a neobjektivnost. Zároveň neexistuje žádná správná technika, která by zaručila kvalitu takto vedenému výzkumu. Je třeba trvat na všech možnostech, jak zajistit objektivitu. K tomuto účelu dobře slouží validita, reliabilita a zobecnitelnost, jakási *svatá trojice* sociálně vědního výzkumu. S postmoderním pojetím zkoumání reality úzce souvisí otázka etiky výzkumu: před čtenářem ožívá obraz výzkumníka jako novodobého hrdiny – samotáře, který je oddán pravdě a neváhá pro ni nasadit vlastní kůži či obětovat životní jistoty.

Kvalitativní výzkum má *cirkulární charakter*, je to *proměnlivě plánovitý, doširoka rozproštěný sběr dat*. Badatel promýšlí jednotlivé fáze, ty pak může realizovat paralelně či se může k jednotlivým krokům vracet, na rozdíl od kvantitativního postupu, který se děje *lineárně*. Neznamená to však, že by kvalitativní výzkum byl snadnější či by mohl být méně pečlivě připraven. Badatel musí vytvořit rámcový koncept svého uvažování o problému, algoritmus, podle kterého bude postupovat. Promýšlí definice termínů a výzkumných otázek, zaostřuje své uvažování, pěstuje svou *teoretickou citlivost*, aby byl schopen *induktivně sytit vznikající koncepty*. Znalost literatury prohlubuje schopnost porozumění zkoumaných fenoménů, neměla by však výzkumníkovo uvažování ovlivnit a zavést do uličky nežádoucích očekávání.

Autoři dále čtenáři přibližují čtyři nejčastější výzkumné přístupy: *zakotvenou teorii*, *případovou studii*, *biografický design*, *etnografický výzkum* a rozebírají nejčastěji používané metody sběru dat: *zúčastněné pozorování*, *hloubkový rozhovor*, *ohniskové skupiny* a *videozáznam*.

Pro čtenáře – výzkumníka může být velmi cenná kapitola, věnovaná analýze dat, koncipovaná jako komplexní přehled možností této složité problematiky. Východiskem je technika *otevřeného kódování*, kterou vhodně ilustrují názorné příklady faksimilií výzkumných dokumentů, včetně příkladů chyb z e-learningových kurzů. Následuje rozhodování badatele jak dál, s ohledem na charakter dat i na cíle výzkumu: může tzv. *vyložit karty*, *kontrastovat data*, *tematicky je kódovat*, uchýlit se k analytickým technikám *zakotvené teorie* nebo sáhnout po *narativní analýze*. Tak vznikne *kostra analytického příběhu*, tzv. *abstrakt*, který představuje *svorník* výzkumného díla. Je třeba neustále precizně odlišovat, kde končí fakta a kde začíná autorova interpretace.

Dalším přínosem publikace jsou doporučení, týkající se psaní vědeckých textů. Autoři upozorňují na procesuální povahu odborného psaní, na fakt, že vědecký text není možné napsat naráz a napoprvé. Nabízí vhodnou strukturu odborného textu, upozorňují na význam cílové skupiny čtenářů (akademici, politici, praktici, laici). Role badatele je náročná, vyžaduje nejméně dvě úrovně dovedností: zvládnutí metodologie výzkumu a zvládnutí techniky psaní. Nestačí obyčejný popis výzkumu, který může podlehnout nezázivnému stereotypu. Povaha kvalitativních šetření vyžaduje hledání odpovídající formy zaznamenání výzkumného procesu, která má odrážet jeho barvitost, jedinečnost i platnost. Je třeba hledat metaforu pro vyjádření křehkých skutečností, které se snaží kvalitativní výzkum zachytit.

Druhá část knihy obsahuje čtyři *příklady provedených kvalitativních výzkumů*: *ICT a moc před tabulí* (K. Šedřová, J. Zounek), *Škola a její ředitel* (R. Švaříček), *Přechodové rituály v mateřské škole* (O. Kašáček) a *Konstrukce identity učitele* (R. Švaříček).

Publikaci doplňuje soupis literatury, anglické resumé, informace o autorech a rejstřík termínů. Jediným nedostatkem, který může znesnadnit čtenářovo porozumění a orientaci v textu je malá pozornost filozoficko-teoretickým konceptům ze kterých současně kvalitativní uvažování čerpá. Požadované informace je však možno najít v publikaci *Kvalitativní výzkum* J. Hendla.

Autoři ukazují reálná omezení i lákavé možnosti kvalitativního uvažování, a bezděky je srovnávají s kvantitativním pojetím, které bývá někdy začínajícími badateli přeceňováno. Kanadčan Barry Mac-Donald charakterizuje kvalitativní výzkum jako *beletrii psanou pod přísahou*. Tuto přísahu skládá badatel sám sobě, skládá ji osobám, které zkoumá, skládá ji odborné i laické obci čtenářů. Cestu nepřehledným terénem reality musí hledat sám, a dorazí-li k cíli nebo sejde z cesty, to je otázkou jeho exaktní disciplíny, vědecké intuice a lidské píce.

Pojetí výzkumu, které kniha předkládá, může být cennou inspirací pro současné uvažování a exaktní zkoumání na poli historie.

Veronika Rodriguezová